

УДК 334.722:316.4

ПЛЕКАН УЛЯНА,*аспірант кафедри економіки та фінансів**Тернопільського національного технічного університету ім. Івана Пулюя*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРИЛАДОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРОЦЕС ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗОВНІШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

У статті досліджено сучасний стан приладобудування в умовах нестабільного розвитку економіки України з виокремленням проблем, з якими стикається більшість приладобудівних підприємств. Розкрито потребу та оцінено можливості переорієнтації напрямів українського експорту продукції приладобудування. Визначено роль соціальної діяльності приладобудівних підприємств у відносинах із зовнішнім середовищем. Ідентифіковано критерії впливу соціальної відповідальності підприємств приладобудування на зовнішнє середовище. Визначено основні компоненти зовнішньої та внутрішньої соціальної відповідальності підприємств. Подано пропозиції щодо ранжування зовнішньої складової соціально відповідальної діяльності підприємств, деталізовано класифікацію зовнішніх зацікавлених сторін.

Ключові слова: приладобудування; соціальна відповідальність; зовнішнє середовище; ринки збуту; конкурентоспроможність; стейкхолдери SWOT-аналіз.

Постановка проблеми. Приладобудування - важлива галузь машинобудівного комплексу, що, в свою чергу, є частиною обробної промисловості. Підприємства машинобудування взаємодіють із навколишнім середовищем практично на всіх стадіях виробництва. Левова частка підприємств галузі досі використовують застарілі технології та обладнання, а рівень управління підприємством щодо безпеки діяльності відносно навколишнього середовища є вкрай низьким.

Приладобудівна галузь України відіграє важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності всієї національної економіки. Забезпечення конкурентоспроможності реалізується на мега-, макро-, мезо- та мікрорівнях завдяки взаємодії різних факторів, зокрема, феномену соціальної відповідальності. Соціальна відповідальність підприємств приладобудування займає нішу підтримки балансу інтересів бізнесу, суспільства і держави для більш соціально справедливого розподілу благ та зниження соціально-політичної напруги в суспільстві.

Вплив зовнішнього середовища як системи та різних підсистем (держави, регіону, фінансово-банківської, фіскальної, політичної системи) на економіку приладобудівної галузі значний. Підприємства приладобудування як складові економіки регіону і держави також суттєво впливають на економічні процеси промисловості України та загальний економічний розвиток держави. Будучи стратегічно важливим напрямком розвитку промисловості України, галузь приладобудування потребує глибокого моніторингу, відслідковування динаміки ринку, детермінації факторів впливу для виявлення закономірностей розвитку та забезпечення можливості прогнозування змін у галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Зростання актуальності питань соціальної відповідальності зумовлює посилення уваги до цієї проблематики з боку науковців. Проблеми функціонування підприємства як економічної системи, що активно взаємодіє з навколишнім середовищем, розглядалися в

працях А. Наливайко [1], А. Садекова [2], А. Золотарьова [3]. Проблеми соціальної відповідності підприємств як сучасної філософії поведінки та концепції, що формує суспільство, компанії стосовно своєї діяльності з метою сталого розвитку, ефективних інвестицій у людський капітал отримали відображення у монографії О. Гоголі та І. Кудінової [4].

Попри численні наукові дослідження, у даний час недостатньо уваги приділяється вивченню взаємодії суб'єктів господарювання та зацікавлених осіб зовнішнього середовища в розрізі галузей промисловості, зокрема, приладобудування. За цих умов необхідним є аналіз впливу соціально відповідальної діяльності вітчизняних приладобудівних підприємств на зовнішнє середовище.

З огляду на зазначене, **метою статті** є аналіз впливу соціальної відповідальності підприємств приладобудування на процес взаємодії із зовнішнім середовищем.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день ринок приладобудування України характеризується активним розвитком і представлений різними типами приладів, які знайшли своє застосування у різних галузях - це засоби вимірювання, аналізу, обробки й надання інформації, обладнання регулювання, автоматичні й автоматизовані системи управління, а також пристрої регулювання. За рівнем наукоємності дана галузь була і залишається провідною у вітчизняному машинобудуванні. Основними споживачами промислових та побутових приладів є підприємства металургії, машинобудування, хімічної, харчової промисловості, атомні електростанції, паливно-енергетична галузь, водоканали, приватні домогосподарства.

Аналіз основних тенденцій приладобудівної галузі України дозволяє виявити низку проблем, з якими стикаються більшість приладобудівних підприємств, різних за формою власності, розмірами та місцем розташування:

- недосконалість законодавства;
- непрозорість митного законодавства, поширення

контрабандної приладобудівної продукції з нижчою ціною у порівнянні з вітчизняним виробником;

- відсутність цільових програм з фінансування заходів енергозбереження;
- зростаючі ціни на матеріальні і енергетичні ресурси;
- брак коштів на технічне переоснащення виробництва;
- низька платоспроможність вітчизняних замовників;

- проблеми організації торговельних потоків продукції за межами країни.

Для структурного опису стратегічних характеристик ринкового середовища і виявлення потенціалу розвитку галузі приладобудування використовуємо метод SWOT-аналізу, що базується на оцінці сильних (Strength) і слабких (Weakness) властивостей галузі стосовно можливостей (Opportunities) і загроз (Threats) зовнішнього ринкового середовища (табл. 1).

Таблиця 1. - SWOT-аналіз приладобудування України

Сильні властивості	Можливості в зовнішньому ринковому середовищі
1. Наявність окремих підприємств, які випускають унікальну продукцію, що має попит на зовнішніх ринках 2. Наявність галузевих НДІ, які мають в своєму розпорядженні фахівців 3. Збереглися традиції та досвід роботи, висококваліфіковані кадри виробничої сфери	1. Можливість поглиблення внутрішнього ринку України 2. Можливість часткового освоєння ринків Азії, Африки, Латинської Америки
Слабкі властивості	Загрози зовнішнього ринкового середовища
1. Брак оборотних коштів 2. Відсутність системи сервісного обслуговування 3. Недостатня конкурентоспроможність продукції 4. Відсутність брендів, слабка популярність на світових ринках 5. Високий рівень зносу активної частини основних фондів 6. Низька продуктивність праці 7. Політика власників спрямована на здобуття миттєвих вигод, а не на інвестиції в розвиток 8. Відсутність портфеля перспективних розробок продукції для впровадження у виробництво	1. Загострення світової фінансової кризи 2. Активна діяльність ключових конкурентів: Японія, Індія, Китай 3. Відсутність або недостатність державних заходів для розвитку приладобудування 4. Відсутність стабільного фінансування урядових програм за термінами та обсягами. 5. Нестабільність курсів світових валют 6. Потреба переорієнтації напрямків українського експорту з ринків Росії на ринки інших країн

Примітка: сформовано автором самостійно на основі [5]

SWOT-аналіз демонструє численні слабкі властивості галузі, що потребують переорієнтації управління приладобудуванням, критичної оцінки якості продукції, використовуваних технологій і устаткування, рівня задоволеності зацікавлених сторін.

Зважаючи на обмеження, які накладає зовнішнє ринкове середовище, головна мета розвитку приладобудівних підприємств, а це - задоволення попиту і отримання прибутку, може реалізуватися шляхом налагодження різних напрямків експорту продукції.

У сучасній складній зовнішньополітичній обстановці України виникає потреба в переорієнтації зовнішніх торговельних потоків продукції приладобудування, а саме скорочення обсягів торговельних відносин з РФ з метою зниження ризиків для вітчизняної промисловості та налагодження нових напрямків збуту продукції. У таблиці 2 наведено можливості переорієнтації напрямків експорту продукції приладобудування.

Для виходу на зовнішні ринки збуту продукції підприємству першочергово необхідно визначити, які потреби є у споживача, які характеристики товару для спо-

живача є найважливішими, чи достатнім є рівень якості товарів, які виробляє підприємство. Після визначення конкурентоспроможності товару за якісними та цінними ознаками, підприємство оцінює власну маркетингову діяльність. Важливо врахувати гарантійні зобов'язання підприємства, наявність сервісного обслуговування, умови оплати, імідж підприємства.

Наступним кроком є визначення рентабельності продажів продукції приладобудування. Часто низькі рентабельність і ринкова частка є наслідком не так низької конкурентоспроможності продукції, як невмілого просування своєї продукції, неефективних методів реклами, соціально пасивного ведення бізнесу.

За таких обставин впровадження ефективного механізму управління соціально відповідальною діяльністю (далі - СВД) на підприємствах стає першочерговим завданням. Вирішення соціальних проблем лежить у напрямку багатокритеріальної задачі становлення соціально відповідального суб'єкта господарювання, а отже, узгодження економічного розвитку підприємств приладобудування з інтересами зовнішнього середовища.

Таблиця 2. - Оцінка можливостей переорієнтації напрямків українського експорту продукції приладобудування з ринків РФ на ринки інших країн за даними 2013 р.

Товарні групи	Обсяг експорту (млн.дол)	Перспективні напрямки експорту	Потенціал компенсацій експортних поставок (%)	Основні експортні товари (коментар)
Механічне обладнання і техніка, комп'ютери	2552,0	Китай Індія, Іран, країни СНД і ЄС	15	Реактивні двигуни, газові турбіни, насоси, обладнання для гірничої промисловості
Електричні машини та обладнання	1238,0	Країни ЄС та Азійсько-Тихоокеанського регіону	10	Кабельна продукція, телеапаратура, електрообладнання

Примітка: складено автором на основі даних [6]

СВД підприємств приладобудування базується на постійному двосторонньому інформаційному зв'язку між суб'єктом соціальної відповідальності (підприємством, яке добровільно несе певну соціальний тягар) та об'єктами відповідальності (зацікавленими сторонами, перед якими суб'єкт має соціальні зобов'язання). При цьому суб'єкт господарювання у своїй діяльності піддається впливу факторів зовнішнього середовища, які можна ідентифікувати, оскільки вони пов'язані з конкретними особами чи групами осіб, їх потребами та правами [7].

СВД підприємств, насамперед, доцільно розглядати як реакцію компаній на потреби та очікування суспільства. СВД по-різному тлумачать різні організації та науковці. Так, наприклад, офіційний сайт Конференції роботодавців України [8] розмістив наступне визначення "корпоративна соціальна відповідальність - це добровільна ініціатива власників компанії або засновників організації з розробки і реалізації певних соціально-спрямованих, неприбуткових заходів, що мають на меті якісне покращення зовнішнього для компанії або організації середовища". Таке визначення акцентує увагу на добровільності та зовнішній спрямованості такої діяльності.

Керівники приватних підприємств трактують соці-

альну відповідальність абстрактно і вільно. Донедавна близько 90% бізнесменів вважали соціальною відповідальністю "добровільно-примусовим" тягарем, несправедливо нав'язаним владними органами, що утруднює і так не легку діяльність. Однак, ідеологія соціально відповідального ведення бізнесу з кожним роком отримує все більше розповсюдження в українському суспільстві, поступово перероджуючись в очах бізнесових структур у важливий стратегічний фактор моделювання і управління репутацією.

Для виявлення взаємозв'язків СВД підприємств та його середовища варто ідентифікувати вплив соціальної відповідальності підприємств приладобудування як складових економіки регіону та держави на економічні процеси машинобудівної промисловості України та загальний економічний розвиток держави (табл. 3).

До поширених соціальних ініціатив належать: добросовісна сплата податків, виконання вимог міжнародного, державного, регіонального законодавства; виробництво та реалізація якісної продукції; підвищення кваліфікації, охорона здоров'я, моральне стимулювання працівників; благодійні та спонсорські проекти; захист екології та ін.

Практично всі експерти поділяють СВД на дві групи: внутрішню і зовнішню [9]. У першу групу відносять роз-

Таблиця 3. - Критерії впливу СВД підприємств приладобудування на зовнішнє середовище

№ з/п	Вимірник впливу	Характер впливу
1	За рівнем вираженості результатів соціальних дій приладобудівного підприємств	- прямий вплив (показники економічної ефективності: рівень прибутковості і ринкова вартість бізнесу); - опосередкований вплив (загальносуспільний і загальнолюдський ефект від соціально активної поведінки, що виражається результатом протягом певного часу)
2	За наслідками СВД підприємств	- розвиток соціальної інфраструктури; - залучення і працевлаштування висококваліфікованих працівників; - розвиток освіти й охорони здоров'я
3	За осередком прояву наслідків	- зовнішні; - внутрішні
4	За сферами прояву СВД	- корпоративне управління; - трудові відносини; - екологія; - соціальне інвестування; - взаємодія з суспільством; - спонсорство і благодійність
5	За характером дії	- каталізуючі (рушійні) виміри (нарощення масштабів та якості інвестиційних потоків, покращення інвестиційного клімату та нарощення інноваційного потенціалу галузі, розширення інтеграційних зв'язків); - стримуючі виміри (оптимізація соціальних ризиків, зменшення негативних суспільних та соціальних явищ)
6	За формою власності підприємства	- державні приладобудівні підприємства (реалізація планових державних програм із відповідним фінансуванням); - приватні приладобудівні підприємства (СВД – вибір власника, залежить від низки зовнішніх факторів)
7	За джерелами фінансування	- за рахунок власних надходжень бізнесу; - державне фінансування; - благодійна діяльність
8	За структурою впливу	- індивідуальні; - колективні
9	За масштабом впливу	- глобальні (збереження навколишнього середовища, зменшення шкідливих викидів в атмосферу тощо); - загальнодержавні (ефективність державних програм соціального розвитку, розвитку природно-ресурсного потенціалу, трудових ресурсів, ринку праці); - регіональні (підняття рівня життя в депресивних районах, розвиток соціальної інфраструктури, покращення виробничої інфраструктури, покращення привабливості економічної зони); - локальні (вирішення проблем громади, території присутності підприємства тощо)

Примітка: авторська розробка

виток людських ресурсів (медичне та соціальне страхування, підвищення кваліфікації, безпека праці, стандартизовані робочі місця, гідна оплата праці, соціальний захист та оздоровлення працівників підприємства, допомога працівникам у критичних ситуаціях). Наповнення ж зовнішньої складової СВД викликає дискусії серед науковців. На наш погляд, розподіл соціальної відповідальності на зовнішню та внутрішню не несе достатньої цінності для розв'язання питань вмісту зазначеної діяльності.

Всі предстваники зовнішнього середовища виставляють до СВД підприємств приладобудування спільні загальні інтереси: забезпечення добробуту країни, підвищення рівня життя громадян тощо.

Пропонуємо сформуванати групи основних стейкхолдерів, або, як їх ще називають, групи інтересів або групи

впливу, на основі їх приналежності до рівня здійснення СВД у таблиці 4.

Процес взаємодії із зацікавленими сторонами повинен ґрунтуватися на взаємній довірі, яка розвивається шляхом поєднання функціонування і прозорості та включає в себе обмін інформацією стосовно інтересів соціальної відповідальності між компанією та зацікавленими сторонами.

Вищезазначене групування стейкхолдерів у таблиці 4 потребує розкриття сутнісного наповнення зовнішньої соціальної відповідальності. Вважаємо за необхідне деталізувати прояви зовнішньої соціальної активності. З цього приводу рекомендуємо групувати вияви зовнішньої СВД із відображенням трьох їх рівнів - мезо-, макро-, мегарівень (рис. 1).

Таблиця 4. - Основні стейкхолдери різних рівнів здійснення СВД

№ з/п	Рівень СВД	Групи зацікавлених осіб
1	Мікрорівень	<i>Працівники, акціонери, менеджери, власники, рада директорів</i>
2	Мезорівень	Місцеві органи влади, <i>місцева громада</i> , профспілки, <i>ділові партнери</i> , місцеві некомерційні організації, <i>споживачі, кредитори</i>
3	Макрорівень	Органи державної влади, фінансово-кредитні установи, споживачі, ЗМІ, органи державного управління; некомерційні організації
4	Мегарівень	Іноземні інвестори, міжнародні організації

Примітка: авторська розробка

Рис. 1. Вияви зовнішньої СВД різних рівнів (авторська розробка).

Отже, ми згрупували зовнішню СВД, яка відбувається на підприємствах приладобудування. Побудована таким чином структура ознак групування зовнішньої СВД організації оптимізує ранжирування, дає змогу оперативно визначити рівень здійснення СВД для її забезпечення шляхом прийняття відповідних управлінських рішень.

Більша частина СВД підприємств приладобудування у зовнішній її сфері вияву, як правило, не регулюється чинним законодавством, а відбувається на основі

існуючих в країні традицій, бажання власників та вищого керівництва та наявності ресурсів. На практиці підприємства приладобудування із всього різноманіття соціальних проектів обирають кілька пріоритетних напрямів.

Науковцями доведено, що впровадження СВД на підприємствах приладобудування сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності, адже передбачає цілий комплекс розвитку підприємства: оновлення виробничих фондів, інвестування в технологічне оновлення ви-

робничих процесів, скорочення простоїв, зниження ціни готової продукції, застосування інноваційних нововведень на підприємствах тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Проблема успішного функціонування приладобудівних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках є складною і комплексною. Приладобудування залишається дуже вразливим до кон'юнктурних коливань ринку. Враховуючи важливу роль приладобудівної галузі України для промисловості країни визначено основні завдання її розвитку:

- впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- збільшення експортного потенціалу продукції;
- розширення ринків збуту існуючої продукції;
- зменшення собівартості продукції;
- пошук джерел інвестиційних ресурсів;
- зміна географічних напрямків зовнішньої торгівлі, насамперед - орієнтація на європейський ринок;
- створення нових (перебудова існуючих) підприємств із завершеним виробничим циклом;
- поширення СВБ для підвищення конкурентоспроможності.

Цей комплекс завдань є базою формування сучасної парадигми розвитку приладобудування України, побудови нової індустрії - енергоефективної та інноваційної, очолювати яку має СВД.

Перспективним напрямком подальших досліджень є окреслення прикладних аспектів реалізації соціальних ініціатив зовнішнього спрямування. Основну увагу треба приділити удосконаленню СВД підприємств приладобудування у частині формування і реалізації заходів просування продукції на ринок.

Плекан Ульяна,

аспірант кафедри економіки і фінансов

Тернопольского национального технического университета им. Ивана Пулюя

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРИБОРОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ПРОЦЕСС ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ВНЕШНЕЙ СРЕДОЙ

В статье исследовано современное состояние приборостроения в условиях нестабильного развития экономики Украины. Раскрыто потребность и оценены возможности переориентации направлений украинского экспорта продукции приборостроения. Определена роль социальной деятельности приборостроительных предприятий в отношении к внешней среде. Идентифицировано критерии влияния социальной ответственности предприятий приборостроения на окружающую среду. Определены основные компоненты внешней и внутренней социальной ответственности предприятий. Представлены предложения по ранжирование внешней составляющей социально ответственной деятельности предприятий, детализировано классификацию внешних заинтересованных сторон.

Ключевые слова: приборостроение; социальная ответственность; внешняя среда; рынки сбыта; конкурентоспособность; стейкхолдеры SWOT-анализ.

Plekan Uliana,

postgraduate student of the department of Economy and Finance of Ternopil Ivan Puluj National Technical University

IMPACT OF SOCIALLY RESPONSIBLE OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES ON THE PROCESS OF INTERACTION WITH THE EXTERNAL ENVIRONMENT

The current state of instrument making under conditions of unstable development of the Ukrainian economy was investigated. Revealed the need and possibility reorientation assessed trends Ukrainian exports instrumentation. The role of social activity of instrument-making enterprises in relations with the external environment was determined. Criteria of influence of social responsibility of enterprises of instrument making to the external environment was identified. The main components of external and internal corporate social responsibility were

№ 5 (131) вересень-жовтень 2014 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Наливайко А. П. Теорія стратегії підприємства. Сучасний стан та напрямки розвитку : [монографія] / А. П. Наливайко. - К. : КНЕУ, 2001. - 227 с.
2. Садеков А. А. Предпринимательство и устойчивое развитие : [монографія] / А. А. Садеков. - Донецк : ДонДУЭТ им. М. Туган-Барановского, 2002. - 450 с.
3. Золотарев А. М. Особенности воспроизводственных процессов в украинской промышленности в условиях переходной экономики / А. М. Золотарев // Вестник ХГУ им. В.Н. Каразина. - 2001. - № 2, спецвыпуск. - С. 14-16.
4. Гоголя О. П. Соціальна відповідальність бізнесу : [монографія] / О. П. Гоголя, І. П. Кудінова. - Ніжин : Лисенко М. М., 2011. - 175 с.
5. Ситніченко В. Стратегія розвитку машинобудування на основі системи збалансованих показників [Електронний ресурс] / В. Ситніченко. - ДП "Науково-технічний центр "Санкосерт". - Режим доступу : <http://www.ukrtest.com/raznoe/publikacii/11.pdf>.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> - 2014 р.
7. Король С. Я. Інституційний підхід до соціальної відповідальності бізнесу / С. Король // Вісник Київ. нац. торговельно-економіч. ун.-ту : науково-практич. журнал. - 2013/1. - № 3. - С. 42-55.
8. Офіційний сайт Федерації роботодавців України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ua.fru.org.ua>.
9. Сивак О. Б. Соціальна відповідальність в підприємницькій діяльності: вітчизняний та зарубіжний досвід / О. Б. Сивак // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. - 2012. - Вип. 1. - Част. 22.

listed. Proposals for the ranking of the external component of socially responsible of enterprises was developed. The classification of external stakeholders was detailed.

Keywords: instrumentation; social responsibility; environment; markets; competitiveness; stakeholders; SWOT analysis.

REFERENCES

1. Nalivayko, A.P. (2001), The theory of enterprise strategy. Current state and directions of development, KNEU Press, Kyiv, 227 p. (ukr).
2. Sadekov, A.A. (2002), Entrepreneurship and sustainable development DonDUET Press, Donetsk, 450 p. (rus).
3. Zolotarev, A.M. (2001), Peculiarities of reproduction processes in the Ukrainian industry in the conditions of the transition economy, *Vestnik KSU im. V.N. The Karazin*. No. 2, special issue. Kharkov, pp. 14-16 (rus).
4. Gogulia, O.P. and Kudinova, I.P. (2011), Social responsibility of business, Lysenko M.M. Publisher, Nizhyn, 175 p. (ukr)
5. Sytnichenko, V. (2009), Sstrategy of engineering based on a balanced scorecard, State Enterprise "Nukovo-Technical Center" Stankosert", available at: <http://www.ukrtest.com/raznoe/publikacii/11.pdf>
6. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2014), available at: www.ukrstat.gov.ua/
7. Korol, S. Ya. (2013), Institutional Approach to Corporate Social Responsibility, *Bulletin Kyiv National University of Trade and Economy*. Issue 1, No. 3, 42-55 (ukr).
8. Official site of the Federation of Employers of Ukraine (2014), available at: <http://ua.fru.org.ua>
9. Sivak, O. B. (2012), Social responsibility in entrepreneurial activity: domestic and foreign experience, *Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis*. Vol 1. Part. 22 (ukr).

© Плекан Уляна

Надійшла до редакції 26.09.2014

УДК 330.564.24:330.366

САМОЙЛЕНКО ЄВГЕН,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії
Національної металургійної академії України, м. Дніпропетровськ*

ГЕНЕЗИС, СТРУКТУРА ТА ФОРМИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

У статті простежено формування та динаміку розвитку тіньової економіки в Україні. Показано, що реформування економіки країни на початку 1990-х років без належного наукового обґрунтування призвело до механічного копіювання та реалізації монетаристської моделі регулювання економічних процесів. Реалізація закордонних "рецептів" реформування економіки без урахування національної специфіки (відсутність досвіду інституційного оформлення та правового забезпечення ринкового господарювання, обвальний розрив економічних зв'язків із руйнуванням СРСР, наслідки системної кризи народного господарства СРСР, успадковані структурні деформації, технологічна криза, застаріла технологічна база, витратність економіки, складна екологічна ситуація) призвела до появи нових форм та методів тіньової економічної діяльності.

Ключові слова: тіньова економіка; легальна економіка; сегмент тіньової економіки; економічне зростання; Україна.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Значні масштаби тіньової економіки в Україні гальмують соціально-економічні реформи, спотворюють офіційні дані про стан економіки, позначаються на обсягах та структурі ВВП, виступаючи одним із головних факторів криміналізації суспільства. Посилюється вплив тіньового капіталу на різні сфери суспільного життя, його зрощування з державним апаратом та зростання корупції [13, с. 506].

Поглиблення кризового економічного становища в Україні в 1990-х роках, досить повільне поповнення

доходної частини бюджету при значних темпах економічного зростання у 2002-2007 роках та значне падіння ВВП із початком світової економічної кризи стало разом причиною та наслідком значних масштабів тіньової економіки, головним чинником гальмування реструктуризації національного господарства. Це негативно позначилося на підвищенні конкурентоспроможності національного товаровиробництва, що має негативні наслідки для національної економіки в контексті європейської інтеграції України.

Значний внесок у дослідження сутності, змісту тіньо-